Др ЖАРКО ЈОВАНОВИЋ

КОЛАБОРАЦИЈА РАВНОГОРСКОГ ПОКРЕТА 1941–1944.

Феномен колаборације (collaboratio) Равногорског четничког покрета у Другом светском рату био је веома изражен на просторима Југославије. Његова амбивалентност изражена је у чињеници да је вођа тог покрета пуковник Дража Михаиловић, као високи официр бивше Југословенске војске, одбио да призна капитулацију у априлском рату 1941, одбио да оде у заробљеништво и са групом официра и подофицира дошао из Босне у Србију на Равну гору у првој половини маја 1941. и почео да организује покрет отпора окупатору, а потом, само шест месеци касније, тј. почетком новембра ушао у колаборацију са Немцима, Италијанима и владом Милана Недића и почео оружану борбу против Народноослободилачког партизанског покрета под руководством КПЈ и Јосипа Броза Тита. Познато је да је Д. Михаиловић до тада преговарао (у Струганику 19. септембра и Брајићима 26. и 27. октобра) о могућој сарадњи четничког и партизанског покрета у борби против окупатора, а његове војне формације сарађивале са партизанским одредима и учествовале у заједничким опсадама Ваљева, Шапца и Краљева.

Према досадашњим истраживањима немачких, четничких и других извора велики политички заокрет Драже Михаиловића може се једино објаснити његовом борбом за власт, тј. за остварење ратног циља који је био у томе да организује свој покрет и војне формације док савезници не поразе силе Осовине и да тек по поразу окупатора подигне народ на устанак, узме власт и поврати предратни друштвени и политички поредак на челу са династијом Карађорђевића и створи велику Србију у Југославији. Његове ратне циљеве од јесени 1941. животно је почео да угрожава НОП, који је у свом програму поред ослобођења земље од окупатора имао и социјалну револуцију и стварање новог друштвеног социјалистичког поретка. Када је Михаиловићу постало јасно да победа партизанског покрета значи његов пораз, он је напустио преговоре са партизанским руководством и потражио савезнике на страни окупатора, посебно тражећи помоћ у оружју и муницији и ратном материјалу за борбу против НОП-а, као свог највећег непријатеља, већег и од окупатора. Дражина логика је била да ће окупатор кад-тад бити побеђен на просторима бивше Југославије. Међутим, победа партизанског покрета представљала је крај четничког покрета.

За организовање војних формација Дражи је било потребно оружје, муниција, одећа, обућа и други војни материјал који је тражио на свим

странама. Према извештају начелника Управног штаба немачког команданта Србије Харолда Турнера од 3. новембра 1941, Дража је прво тражио оружје од Комесарске владе Милана Аћимовића,[1] а када га није добио, према извештају од 6. новембра, упутио је захтев влади Милана Недића. Пошто ти покушаји нису уродили плодом, Дража је прихватио понуду партизанског руководства за сарадњу у борби против окупатора уз услов да му се обезбеде потребна количина оружја, муниције и другог ратног материјала. Овом сарадњом он је истовремено желео да умањи утицај НОП-а у народу и да се експонира као борац против окупатора.

Пошто овом сарадњом нису у потпуности остварене његове намере, а партизански покрет својим ширењем угрожавао остварење његових ратних циљева, Немци су му остали једина алтернатива. Дража се, на састанку са својим најближим сарадницима 27. октобра 1941, насупрот Драгиши Васићу, пуковнику Бранославу Пантићу, потпуковнику Драгославу Павловићу и капетану Ненаду Митровићу, определио (са мајором Александром Мишићем) да потребно оружје и муницију тражи не од посредника Милана Недића, већ директно од Немаца. Пуковник Пантић је забележио Дражине речи: „Када је ситуација таква да морам да преговарам, онда ћу да преговарам са непријатељем... Уосталом, шта ми можемо да добијемо од Недића? Све што нам треба: оружје и муниција, Недић мора тражити од Немаца."[2]

Први покушај остварења сарадње са Немцима, на преговорима у Дивцима, код Ваљева, 11. новембра 1941 (по некима 12. новембра), остао је безуспешан и поред Дражиног чврстог става да се неће борити против Немаца, па ни у случају да му та „борба буде наметнута". Доласком 113. немачке пешадијске дивизије, по наређењу Хитлера, са Источног фронта у Србију почетком новембра, што је изменило однос снага у корист окупатора, немачком команданту у Србији више није била потребна Дражина помоћ. А није му ни веровао, што потврђује и изјава његовог преговарача пуковника Когарта у Дивцима: „Немачки Вермахт не може се оптеретити таквим савезницима који му се привремено прикључују..."[3] Дражи је постављен ултиматум да се преда са свим људством и наоружањем. Пошто је избегавао да то учини, Немци су одговорили нападом на Равну гору,

[1] Архив Војноисторијског института (у даљем тексту – АВИИ), Национални архив у Вашингтону (у даљем тексту – NAW), Т-75, рол. 69, сн. 994–995.

[2] Цитат код Јована Марјановића, *Дражa Михаиловић између Британаца и Немаца*, I, Београд 1979, 138.

[3] Немачки капетан Ернест Висхаупт (Ernest Wiesshaupt) пише: „Суздржљивост Михаиловића од борбе против немачке оружане силе и његова понуда опуномоћеном генералу Србије да учествује на страни Немаца у борби против комуниста могла се сводити и на то да Михаиловић још није био готов са изградњом својих снага и страховао је да би у борби са немачким трупама био потиснут од својих база снабдевања." Цитат код Јована Марјановића, *Устанак и народноослободилачки покрет у Србији 1941*, Београд 1963, стр. 354; АВИИ, NAW, Мф. Т-314, р. 1457, сн. 1314–1321; *Тајна и јавна сарадња четника и окупатора 1941–1944*, „Архивски преглед", Београд 1976, 18.

почетком децембра 1941, са циљем да униште четничку команду и цео покрет. Дража је успео да избегне заробљавање, али су зато жртве постали многи његови сарадници међу којима и мајор Александар Мишић, капетан Иван Фрегл и велики број четника, које су Немци убрзо стрељали.[4]

Упоредо са Дражином активношћу за преговоре са немачком командом у Београду четнички команданти су у источној Босни ступали у контакте и преговоре са италијанским оружаним снагама. Командант Вишеградског четничког одреда Каменко Јевтић извештавао је 1. новембра 1941. мајора Бошка Тодоровића да га је обавестио италијански командант да ће сачекати пад Вишеграда, а да четничке снаге предузму заштиту српског живља.[5] Први писмени споразум са италијанским окупатором о преузимању фочанског и чајетинског среза склопио је 11. новембра 1941. четнички командант мајор Бошко Тодоровић.[6] Приликом поседања Фоче четници су добили од Италијана око 3.000 пушака, 2 минобацача, 2 топа, преко 60.000 метака и веће количине хране и ратног материјала.[7]

До сличних контаката долазило је током целог рата, не само са Италијанима, већ и са Немцима и усташама. О томе сведочи податак да је само током 1942. са италијанским оружаним снагама и властима остварено 79, са немачким снагама 15, а са усташким 7 контаката. Током 1943. тих контаката са Италијанима било је 105, са немачким 10, са усташама 3. Слично је било и током 1944. када је са Италијанима остварен 101 контакт, са Немцима 77 и усташама 3. Укупно за три године рата било је 285 контаката са Италијанима, 102 са Немцима и 13 са усташама. Око 40 контаката било је само са немачким снагама у Србији.

Међу документима о колаборацији, поред писмених уговора између окупаторских и четничких команди и усмених договора, постоје и бројни документи савезничких влада и краљевске владе у Лондону, посебно у последњим годинама рата. Међутим, у првој и другој години рата таквих индиција у документима из тог периода нема. Штавише, Дражи се пружа безрезервна подршка у борби против „комуниста“ о чему сведочи и писмо британског мајора Хадсона Дражи Михаиловићу од 11. јуна 1942. у коме стоји: „Желео бих се састати са капетаном Ђуришићем и пук. Станишићем и осталим вођама који су се тако успешно борили против комуниста и ослободили своје крајеве од њих.“[8] Претходног дана, 10. јуна, краљ Петар II је својим указом (ВК–бр. 661) претворио четнички штаб Драже Михаиловића у Врховну команду Југословенске војске у отаџбини.

[4] Бранко Петрановић, *Србија у Другом светском рату,* Београд 1992, 270.

[5] АВИИ, Ча, к. 223, рег. бр. 8/1.

[6] *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату народа Југославије* (у даљем тексту – *Зборник НОР-а*), том XIV, књ. 1, 66–87.

[7] *Исто*, 60.

[8] АВИИ, Ча, к. 20, рег. бр. 7/2 (VK–Y–706); *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 1, 832.

Указом ВК–бр. 662 истог дана Дражу Михаиловића је именовао за начелника Штаба, а дотадашњу Врховну команду претворио у Команду југословенских трупа. Документа је требало потписивати на следећи начин: „по заповести: Врховног команданта". Краљевим указом од 17. јуна 1942. Д. Михаиловић је унапређен у чин армијског ђенерала. На том унапређењу председник владе Слободан Јовановић му је "срдачно честитао".[9]

Председник југословенске владе Слободан Јовановић био је упознат са Дражином сарадњом са окупаторима, али у то није веровао. У телеграму Дражи Михаиловићу бр. 68 од 23. јуна 1942. каже: „Лист шведске комунистичке странке у Штокхолму пише чланак: Ђенерал Михаиловић издао партизане. Кажу да је 75 лица Црне Горе потписало проглас где тврде да водите оружану борбу против народа и да Вас непријатељ помаже. Међу потписницима Марко Вујачић, Сима Милошевић и Драгољуб Јовановић. Будите опрезни са комунистима и не пуштајте их до Вас – Јовановић."[10] Такође га у телеграму од 15. августа 1942. упозорава да је помоћник министра иностраних послова Лозовски предао посланику у Москви меморију у „којој се тврди: да сарађујете са Недићем, Талијанима, чак и са усташама".[11]

Дража је у своме одговору уверавао председника југословенске владе да четници воде борбу против окупатора, на шта му је овај одговорио 31. августа 1942: „Потпуно се слажем са вашим гледиштем. Борба коју водите може да носи само карактер војнички и општенародни. Целу територију Југославије сматрајте као војишну просторију и према томе примените законе."[12] У писму од 20. септембра председник владе Слободан Јовановић тражи од Драже да по налогу британске владе напада „непријатељске линије" које су у „критичној ситуацији јако оптерећене" и да би много учинио савезницима.[13] Исти апел Јовановић је упутио Дражи и 25. септембра 1942. „у циљу да се што више омете дотур материјала ка Солуну", а потом и 6. новембра исте године.[14]

Захтеви председника владе Јовановића да Дража поведе акције против окупатора у корист савезника остајали су без резултата. Уместо ратних операција четнички команданти су водили преговоре о сарадњи са Италијанима. У једном резимеу разговора команданта италијанске 2. армије генерала М. Роате (Roatta) са Илијом Бирчанином и Добросавом Јевђевићем 21. септембра 1942. стоји: „Четнички руководиоци уверавају да они искрено сарађују искључиво због антикомунистичке борбе у циљу спасавања српског народа од сигурне пропасти... Дража Михаиловић је ефективни вођа само старе Србије и Македоније и тамо делује у спо-

[9] АВИИ, Ча, к. 281, рег. бр. 7–11/1; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 1, 837.

[10] *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 1, 839.

[11] *Исто*, 840.

[12] АВИИ, Ча, к. 281, рег. бр. 11/1–24; *Зборник НОР-а,* том XIX, књ. 1, 842.

[13] АВИИ, Ча, к. 281, рег. бр. 12/1–12.

[14] *Исто*, рег. бр. 14 (1–6).

разуму са генералом Недићем, председником српске владе."[15] Према забелешци са састанка представника италијанске Команде 2. армије и Команде оперативних јединица источне Босне и Херцеговине 22. септембра 1942. о сарадњи, четнички командант Илија Трифуновић у закључку је прецизирао „да ће сарадња бити потпуна, апсолутна и ефикасна..."[16]

Командант италијанске 2. армије, генерал Роата, у извештају Врховној команди о резултатима разговора о сарадњи са војводом Илијом Бирчанином и Добросавом Јевђевићем 26. септембра 1942. наводи: „Трифуновић–Јевђевић су пружили уверавања, с обзиром на захвалност коју српски народ дугује Италији, да четничке формације ни у ком случају неће извршити непријатељска дела против наших јединица..."[17]

Петнаестак дана раније официр за везу НДХ при Штабу немачке 718. дивизије извештава 11. септембра Главни стан поглавника да је присуствовао разговорима између немачких представника и четничког вође Јевђевића 4. септембра 1942. у Добром Пољу. На том састанку Добросав Јевђевић је говорио у име четника „добрим њемачким језиком" и изрекао своју захвалност што су се „господа четници" одазвали његовој молби и дошли на састанак с њим, који представља 12.000 наоружаних четника.

„Подвукао је решеност четника да одржавају добре односе са окупаторима и да их не узнемиравају. Ово да вреди и за четнике Племића и Дерикоње, који такође имају стриктне заповиједи да ништа не предузимају против њемачких чета... Јевђевић износи да се његови четници успјешно боре против комуниста и да су свој простор од комуниста потпуно очистили... Велику важност полаже Јевђевић на добре односе са окупаторима. Ослобођен током разговора, нуди њемачкој војсци са лукавим осмјехом пријатељство свих Срба".[18]

О контакту и сарадњи четника у Босни и Херцеговини са италијанским снагама отправник послова избегличке владе у Берну извештавао је 9. новембра 1942. Министарство спољних послова: „...четници у Далмацији и Херцеговини – искључиво Срби, сарађују са Италијанима у борби против партизана и не иступају више против усташа. Талијани њих помажу са оружјем, муницијом и новцем. Њихову акцију у Херцеговини води Јевђевић, а у Далмацији поп Ђујић и Нико Новаковић. Они стално и јавно говоре да раде искључиво по наређењу ђенерала Михаиловића".[19]

Дакле, југословенска влада је већ почетком новембра 1942. била упозната са сарадњом четника и Италијана оствареном уз Дражину сагласност и није ништа предузела да се она прекине. Штавише, председник Министарског савета и заступник министра војске и морнарице и

[15] АВИИ, NAW, I–T–821, p. 31, 354–360.

[16] Исто, 349–350.

[17] АВИИ; NAW–I, T–821, рол. 31, 361–363; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 1, 887.

[18] АВИИ, А НДХ, к. 310г, рег. бр. 12/1–5; Зборник НОР-а, том XIV, к. 1, 903–904, 906.

[19] АВИИ, Ча, к. 1, 851. Овај документ је заведен 10. XI 1942. под бр. 6262 са печатом Министарства спољних послова.

ваздухопловства Слободан Јовановић 30. новембра обавестио је Дражу да неће прихватити предлог Руса о слању „својих виших официра у четнички штаб док не обуставе кампању *преко радија и штампе* против југословенске војске" под Михаиловићевом командом.[20]

Крајем 1942. неки листови у Енглеској објавили су знатан број чланака који су приказивали целокупну активност Драже Михаиловића у неповољном светлу, оптужујући га чак и за сарадњу са окупаторима. На те оптужбе је реаговао председник југословенске владе Слободан Јовановић ед-мемоаром 11. јануара 1943. министру спољних послова Британије Ентони Идну са молбом „да се обрати пажња на такво нетачно приказивање борбе Југословенске војске и отпора југословенског народа под вођством генерала Михаиловића".[21] Амбасадор Југословенске краљевске владе у Вашингтону Константин Фотић у своме телеграму од 4. фебруара 1943. тој влади скреће пажњу на телеграм у „Тајмсу" „... да према југословенској влади у изгнанству Михаиловић добива оружје од Талијана да би се борио против партизана" и да „званични органи у емиграцији (изјављују) да нема појма где је Михаиловић, да је он неактиван док партизани воде скоро целу борбу".[22]

Већ половином 1943. све су бројнији гласови у средствима јавног информисања о сарадњи четника са Италијанима, због тога је председник владе Слободан Јовановић у депеши Дражи Михаиловићу од половине 1943. тражио да га о томе лично извести.[23] У саопштењу од 5. априла 1943. о реаговању британске владе на Дражин говор у Липову 28. фебруара 1943. председник Јовановић упозорава Дражу да је британска влада „јако узнемирена оним местом где изјављујете да сматрате партизане, усташе, муслимане и Хрвате као Ваше главне непријатеље. Британска влада не може никако одобрити гледиште по коме су главни непријатељи Југославије њени рођени синови и то поглавито они који се боре против Немаца и Италијана, а не сами Немци и Италијани."[24] Уред за стратешке службе САД извештавао је 5. маја 1943. владу да су у Далмацији „...српски четници били организовани да сарађују са Италијанима и усташама у њи-

[20] АВИИ, Ча, к. 281, рег. бр. 14/1–20; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 1, 852.

[21] Архив Југославије (даље АЈ), Фонд Емигрантске владе, к. 103, рег. бр. 25–165; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 2, 959.

[22] АЈ, Фонд Емигрантске владе, к. 103, рег. бр. 25–106; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 2, 962.

[23] У депеши се наводи: „Добили смо извештај да је концем септембра прошле године Јевђевић склопио пакт с Италијанима, и да сте ви после тога посетили у Мостару италијанског генерала Негри (Paride Negri – прим. аут.). Тврди се даље да су Јевђевићеви четници, под заштитом Италијана, уништавали хрватска насеља у Далмацији. Услед тога, Совјетска влада саопштила нам је да ви сарађујете с Италијанима." АВИИ, Ф. Ча, к. 281, рег. бр. 17/1–10; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 2, 964.

[24] АВИИ, Ф. Ча, к. 281, рег. бр. 19/1; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 2, 965.

ховој заједничкој акцији против југословенских снага".[25] Даље се наводи да су Бајо Станишић и Ђукановић црногорски сепаратисти од „самог почетка били под контролом непријатеља (Италијана)... Четници су стационирани заједно са италијанским и хрватским регуларним трупама и усташама у готово сваком граду у Херцеговини и Јужној Босни".[26] У другом извештају Уреда за стратешке службе од 25. маја наводи се да су у непријатељској офанзиви против снага НОВОЈ у Црној Гори, Босни и Хрватској поред Немаца, Италијана и усташа били и четници. „Четници и усташе су потпуно наоружани, опремљени, обучени и вођени од стране Немаца и Италијана."[27]

Врховна команда британских трупа на Средњем истоку 26. маја 1943. тражила је од свог представника пуковника Бејлија: „Известићете генерала Михаиловића да га као савезника, Врховна команда Британских трупа на Средњем Истоку моли да прекида сваку колаборацију са Осовинама и да пређе на исток у Србију."[28] Дакле, Британска команда на Средњем истоку је знала за сарадњу четничког покрета Драже Михаиловића са окупаторима. Пуковник Бејли одговорио је 29. маја 1943. телеграмом: „Велика је вероватноћа да ваш став неће прихватити (ово је једна покварена група, без части) али се надам да ћу изнудити његове предлоге за акцију против сила осовине..."[29]

О преговорима четничких вођа са немачким оружаним снагама и склапању споразума најречитије говори извештај команданта Југоистока Хермана Нојбахера (Herman Neubacher) од 21. новембра 1943. у коме се каже: „Као резултат преговора које дуже време воде, у најужој сарадњи, специјални опуномоћеник Министарства спољних послова и командант Југоистока са вођама четничких одреда, склопљен је споразум који предвиђа оружано примирје ограничено на одређени простор и повремено заједничко вођење борбе против комунизма."[30]

Крајем 1943. сарадња четника са немачким и бугарским окупационим снагама добила је широке размере. О томе су у савезничким земљама средства информисања доста писала, тако да је војни изасланик избегличке владе у Вашингтону мајор Живан Кнежевић телеграмом известио

[25] АВИИ, NAW, РГ, Ф. 226/34203; *Зборник НОР-а,* том XIV, кн. 2, 1016.

[26] АВИИ; NAW, РГ, Ф. 226/34203; *Зборник НОР-а,* том XIV, кн. 2, 1017.

[27] *Зборник НОР-а,* том XIV, кн. 2, 1019.

[28] *Зборник НОР-а,* том XIV, кн. 2, 999.

[29] *Исто*, 1003.

[30] У извештају се као услов за споразум наводи да четнички одреди: а) прекину са борбеним и саботажним дејствима против немачког Вермахта, његових савезника и муслимана; б) да у заједничким акцијама против партизана буду потчињени немачком командовању; в) да прекину све везе са силама које се налазе у рату са Немачком и изруче Немцима војне мисије западних савезника; г) да учествују у пропаганди против комунизма; локалне четничке вође које се нуде за сарадњу треба упућивати у најближе установе Абвера или Службе безбедности, итд; АВИИ, NAW–T–77, р. 833, сн. 1870–1871; *Зборник НОР-а,* том XIV. кн. 2. 931–932.

Команду југословенских трупа на Средњем истоку, 30. септембра 1943, у којем се наводи: „Овде је огромна пропаганда за партизане, који дају више користи Савезницима него Краљ, његова влада и Дража Михаиловић."[31] Обавештајна служба СОЕ крајем новембра 1943. предложила је Комитету за специјалне операције савезничких снага на Средњем истоку „да се одмах прекину односи са Михаиловићем".[32] Комитет за специјалне операције 2. децембра 1943. затражио је да Команда на Средњем истоку достави војне и политичке разлоге за раскид односа са Михаиловићем и да се у вези са тим изврше све консултације са владом САД.[33] Министарство иностраних послова Британије у инструкцијама своме амбасадору у Вашингтону од 7. децембра 1943. подвлачи да „Михаиловић не само да није ни од какве помоћи за савезнике, већ је постао изражена препрека било каквом облику југословенског јединства."[34] Стога је и разматрана могућност да краљу Петру сугеришу да „Михаиловића замени другим командантом који би био вољан да сарађује са партизанима."[35] У другом телеграму од 18. фебруара 1944. амбасадору у Вашингтону исто Министарство каже: „По хитној препоруци главнокомандујућег на Средњем истоку и Врховног команданта савезничких снага, одлучили смо да повучемо све наше официре за везу који се тренутно налазе код снага ген. Михаиловића", услед тога што његова војска није имала никаквог успеха у борби против окупатора.[36]

Бројна упозорења југословенске владе и влада савезничких земаља нису утицала на Дражу да прекине контакте и договоре са немачким оружаним снагама. Потврда овоме је и поверљиви извештај начелника генералштаба војног команданта Југоистока принца фон Вредеа (Furst v. Wrede) Групи армија Ф (Обавештајно одељење) специјалном опуномоћенику Министарства спољних послова за Југоисток др Херману Нојбахеру у коме се каже да су у Тополи 11. августа 1944. одржани разговори између Ритмајстера фон Вредеа и мајора Драгослава Рачића, команданта 4. групе јуришних корпуса и капетана Нешка Недића, начелника Штаба 4. групе јуришних корпуса. Састанак је одржан на предлог Нојбахера у циљу проучавања „основа" на којима Дража Михаиловић жели састанак са једном одговорном немачком личношћу. На почетку разговора мајор Драгослав Рачић је обавестио саговорнике да су он и Нешко Недић „изричито опуномоћени" од Драже Михаиловића за вођење ових преговора. Даље, Рачић је подвукао да се до тада „сарађивало" (са Немцима – прим. аут.) само по појединачним питањима. По оцени Рачића тада је требало да дође до „једног целовитог решења". У поменутом извештају

[31] АВИИ, Ча, к. 277, рег. бр. 18/2 (VK–Y–565); *Зборник НОР-а,* том XIV, кн. 3, 8881.

[32] АВИИ, архива НОП-а, к. 9, 371/37617; *Зборник НОР-а,* том XIV, кн. 3, 895.

[33] АВИИ, ПРО ФО. 371/37617; *Зборник НОР-а,* том XIV, кн. 3, 896–897.

[34] АВИИ, *исто,* 901.

[35] *Исто.*

[36] АВИИ, *исто*, к. 7, 371/44247; *Зборник НОР-а,* том XIV, кн. 3, 915.

се наводи: „Они су спремни да у потпуности са нама сарађују (мисли се на четнике – прим. аут.). Они предлажу (четници) стварање једног националног фронта који би обухватио Српску државну стражу, Српски добровољачки корпус, формације Драже Михаиловића и све националне снаге оријентисане против комуниста. Покрет Драже Михаиловића је спреман да иде у целости у овај фронт... Када комунизам у Србији буде побеђен, покрет Драже Михаиловића спреман је да се укључи према наређењу немачког руководства на Балкану и ма где друго."[37]

Наведене немачке тврдње потврђује Рачићева изјава: „Немци нису правилно проценили ове људе (четнике – прим. аут.)... Срби које ви нисте познавали, ипак се боре за вас. Ми се обавезујемо нашом часном официрском речју да ћемо бити верни. Покрет Драже Михаиловића је спреман да да све гаранције које Немци буду захтевали. Наше смртно непријатељство против комунизма је најбоља гаранција наше верности. Нас не интересује будућност, свеједно како ће се рат завршити, ми смо одлучили, ако тако мора бити, да витешки пропадамо."[38] На основу овог договора четничких и немачких представника Оперативно одељење команданта Југоистока извештава Обавештајно одељење 16. августа 1944. да се четничким јединицима може доставити на располагање у најбољем случају: 7.000 пушака, 6,5 милиона метака, 50 тешких пушкомитраљеза са 13.000 метака.[39]

Колаборација четничког покрета Драже Михаиловића са окупаторима током 1944. године постајала је све очигледнија о чему сведоче извештаји НОП-а, а посебно савезничких војних мисија из Југославије својим владама. И југословенска влада у избеглиштву добијала је све већи број упозорења о тој сарадњи, о чему је тражила објашњење од Драже Михаиловића. Дража је у почетку успевао да ту сарадњу прикрива својим изјавама и извештајима да је то смишљена пропаганда непријатеља да се његов покрет неутралише и призна само борба партизанског покрета, односно НОВОЈ, да се он бори против окупатора и да је његов главни ратни циљ ослобођење земље.

Пошто су савезници, крајем маја 1944, повукли своје војне мисије из штаба Драже Михаиловића и штабова четничких команди, захтевали су од краља и његове владе да се одрекну Драже Михаиловића као сарадника окупатора. Пред бројним доказима и снажним притиском краљ и влада су били приморани да то учине. То су тражили и неки чланови југословенске владе у избеглиштву. Министар у тој влади Сава Косано-

[37] АВИИ, NAW-T-311, рол. 286, сн. 508–511; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 4, 1069.

[38] За одржавање будућег састанка Драже са Немцима капетан Нешко Недић је поставио услове: 1. да „Дража Михаиловић лично остане илегалан" и 2. „да се покрет Драже Михаиловића неће обући у немачке униформе". Немци су са своје стране истакли захтев да „услов једног споразума мора бити признавање немачких војних власти и обустава свих препада против њих. *Исто.*

[39] АВИИ, NAW-T-311, рол. 192, сн. 570–582; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 4, 1071.

вић, на разговорима Тита и Шубашића, на Вису 18. и 19. августа 1944. оквалификовао је Дражин покрет као „највећу срамоту у историји српског народа. Он тражи да партизанску експедицију на Србију помогне свим средствима која стоје влади на располагању, како би се што пре уништиле Михаиловићеве банде".[40]

Пред необоривим доказима о сарадњи Драже Михаиловића са окупаторима, као и због притиска енглеске владе, краљ Петар II се морао одрећи свог војног команданта у земљи и 29. августа 1944. издао је указ којим је Михаиловића разрешио дужности „Начелника Штаба Врховне команде у окупираној отаџбини".[41] Потом је краљ Петар II, 12. септембра, преко Би-Би-Сија позвао на уједињење Србе, Хрвате и Словенце под руководством команданта НОВЈ маршала Тита уз претњу свима онима који остану на другој страни: „Сви они који се ослањају на непријатеља против интереса свога властитог народа и његове будућности и који се не би одазвали овом позиву, неће успети да се ослободе издајничког жига ни пред народом, ни пред историјом. Овом мојом поруком вама, одлучно осуђујем злоупотребу имена Краља и ауторитета Круне, којом се покушало оправдати сарадњу са непријатељем и изазвати раздор међу народом у најтежим часовима његове историје, користећи тиме само непријатељу."[42]

И после разрешења дужности начелника Штаба Врховне команде у земљи Дража је наставио сарадњу са Немцима. Њу су више остваривали његови команданти уз његову сагласност и она се често утврђивала кроз усмене и писмене споразуме и уговоре за одређену територију и одређено време, после чега су обнављани или престајали да важе. Поред тих уговора докази сарадње су и сачуване бројне фотографије четничких команданата са Немцима са којима су неки команданти јавно радили и наступали.

Дража Михаиловић је због сарадње са окупаторима био одбачен и од савезника и од краља и од југословенске владе у избеглиштву, као и од сопственог народа, те су покушаји да се колаборација Равногорског покрета оправда бесмислени и ненаучни.

---

[40] АВИИ, АЕВ, к. 348, рег. бр. 7/1–2; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 4, 1036.

[41] Указ гласи: „Ми, Петар II, по милости Божјој и вољи народној, Краљ Југославије на предлог Нашег Министра војске и морнарице и ваздухопловства, решили смо и решавамо: да се разреши дужности Начелника Штаба Врховне команде у окупираној отаџбини армијски ђенерал МИХАЈЛОВИЋ М. ДРАГОЉУБ и стави на расположење Нашем Министру војске, морнарице и ваздухопловства." / АВИИ, АЕВ, к. 11, рег. бр. 19/1; *Зборник НОР-а,* том XIV, књ. 4, 1038.

[42] АВИИ, АЕВ, к. 11, рег. бр. 19/1; *Службене новине Краљевске Југославије,* бр. 20, 25. X 1944 (издање у Лондону).

ŽARKO JOVANOVIĆ

COLLABORATION OF THE RAVNA GORA MOVEMENT – 1941–1945

Summary

Draža Mihailović as a senior officer of the ex-Yugoslav Army refused to accept the April surrender, was captured as a prisoner of war and managed to escape. As a patriot, he went to the Ravna Gora mountain at the beginning of May, 1941, and did his best to organize armed resistence against the enemy. He needed arms, ammunition and other military equipment. After the unsuccessful attempts to get aid from the Commissariat, run by Aćimović, then from Nedić's government, even from the leadership of NLM (national liberation movement), as a strong opponent of »communism«, he assumed the government's in exile attitude – not to provoke the enemy in order to prevent unnecessary bloodshed of the people. At the same time he realized that the NLM was the main obstacle to achieving his military goals: to restore monarchy and the prewar social order, at the time when the occupier comes. In order to carry out his war program, at the beginning of November 1941, he turned toward the occupier with the aim of getting support against the partizan movement.

Despite German refusal to offer the requested help, Chetnik, German and Italian documents, later also English, undoubtedly proved that Draža remained loyal to the Germans and did not attack their armed forces except in selfdefence. The severity of his struggle, prevailing during the whole war, was directed against partizan forces until Chetniks were defeated in autumn, 1944. During the next three war years Draža's commanders in Bosnia-Herzegovina, Crna Gora and Serbia continually requested armed support from the occupier. They made written and verbal agreements with German commanders about the mutual struggle against NLM and its armed forces, a fact that has been proved by numerous documents.

This collaboration with the enemy was the reason why Draža and his Chetnik movement were rejected by the King and his government in exile, as well as by the Allies and his own people. This collaboration was evaluated to be a big »disgrace« so that attempts to justify them have been completely nonscientific and senseless.